

sok eredménnyel kecsegtet, az ellenség fokozatosan arra vesz irányt, hogy ügynökeit becsempéssze a dolgozók pártjába. Ebből a célból nemcsak árgus szemekkel fogja figyelni a legkisebb véleményeltérést Pártunk vonalától, a legkisebb repedést egységünkben, hanem ezt a behatolásra is fel fogja használni. A jelenlegi stratégiai szakszón Pártunk állandóan komoly jobboldali elhajlások veszélyének van kitéve falun és a városban egyaránt.

A valorizáció kérdése. Az OTI jelentése az MKP Állampolitikai Osztályának a magyar társadalombiztosítás helyzetéről

Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (PIL 274. f. 12. cs. 134. öe.)

A második világháború után jelentős mértékű volt Magyarországon a nemzeti vagyok pusztulása, aminek mértéke 40%-ra tehető. Ez a rendkívüli mértékű értékvesztés a társadalombiztosítási pénztárakat, folyómérlegeket, értékpapír-, ingatlan- és részvényalapú beruházásait is érintette. A háború során keletkező anyagi és pénzügyi károkat tovább súlyosbította a világtörténelmi rekordnak számító hiperinfláció, ami teljes mértékben elértéktelenítette a még meglévő, főleg értékpapírokban és betéti tőkék formájában fennmaradt társadalombiztosítási vagyont. Ennek következtében az egyik legfontosabb újjáépítési feladat az ún. valorizáció volt, azaz a járadékok (és egyben a társadalombiztosítási mérleg) pénzügyi rekonstrukciója és értékállóságának biztosítása.

Az öregségi ágazat legnagyobb problémája a járadékok valorizációjának a kérdése. [...] Az 1928: XL. tc., az ún. Lex Vass II. szolgáltatásai még 1928-as szemmel nézve is szemérmetlenül alacsonyak voltak. Csak mint példát említjük azt, hogy 1943-ban a rokkant tisztviselők havi átlagos járadéka 50,16 P, az özvegyeké 27,35 P, az árváké 19,35 P, az öregeké pedig 62,13 P volt. Ez az összeg békenívön is legfeljebb arra volt elég, hogy a biztosított állandó éhezés közben tengődjék. Ma – a legszerényebb igények mellett sem elég két napi élelemre. És a járadékosok ma is ezt az összeget kapnák, ha egyáltalán kapnának valamit.

Nem vitás, hogy ezen az állapoton segíteni kell. A kérdés az, honnan teremtsük elő a járadékok valorizálásához a fedezetet. [...] Az alkalmazott biztosítástechnikai rendszernek, az ún. várományfedezeti eljárásnak a lényege az, hogy a járulékbetételek, a már felgyűlt járuléktartalék és ennek kamatai fedezik az esedékes járadékok értékét. Ha tehát a járadékokat felértékelni akarjuk, gondoskodni kell arról, hogy a két bevételi forrás: a járulékbetétel és a járuléktartalék, illetve ennek kamatai felértékeltesse. A járulékbetételnél ez automatikusan megtörténik: a folyó járulékokat a mindenkori bérek, jelenleg a kollektív szerződéseknek megfelelő bérek alapján kell

fizetni. A járuléktartalék kamatait azonban csak úgy lehet felértékelni, ha felértékeljük magát a járuléktartalékot, illetve azokat a vagyontárgyakat is, amikbe annak idején a járuléktartalékot fektették. Az egyes vagyontárgyak felértékeléséről pedig csak olyan mértékben lehet szó, amilyen mértékben azon a téren, ahova a vagyontárgy gazdaságilag tartozik, az újjáépítés előrehalad. [...]

A MABI öregségi járuléktartaléka 1944. XII. 31-én összesen 198,9 millió pengőt tett, – ami a következőképpen volt kihelyezve:

I. Készpénzkészlet		
Pénztárkészlet	1 000 000 P	0,5%
Postatakarékpénztári f[olyó]sz[ám]lán	1 300 000 P	0,65%
Pénzügyi betétek	29 072 139 P	14,62%
II. Ingatlanok (ideiglenes adat)	63 100 000 P	31,72%
III. Ingóságok	2 380 000 P	1,2%
IV. Értékpapírok	69 366 600 P	34,87%
V. Kölcsönök	30 600 000 P	15,38%
VI. Adósok	2 100 000 P	1,06%
Összesen	198 918 739 P	100%

[...]

Ingatlanok. A felértékelés lehetősége elsősorban az ingatlanoknál látszik kézenfekvőnek. Ezek a mérlegben 63 100 000 P-vel (becslésszerű adat), az összeg vagyonnak 31,72%-ával szerepelnek. Az adat azért becslésszerű, mert az ingatlanok címszó alatt szereplő székház, intézmények, ill. vidéki bérház-építkezések értékét egyelőre csak becsülni lehet. A legnehezebb a helyzet ebből a szempontból az intézményeknél és a vidéki bérház-építkezéseknél: ezek állagáról, ill. jelenlegi állapotáról a közlekedési nehézségek miatt egyelőre csak szórványosan vannak konkrét értesüléseink. Fix számot jelent a mérlegben a budapesti bérházak és telekingatlanoknak az értéke, amely 46 173 119 P-t tesz. Ebből a budapesti bérházakra 25 187 092 P, telekingatlanokra pedig 20 986 027 P esik.

Az ingatlanok felértékelés szempontjából annyit érnek, amennyire a hozadék felértékelésére lehetőség nyílik. Az intézet földbirtokba helyezett vagyontárgyait a földbirtokreform során kisajátították. Felértékelés szempontjából ez idő szerint csak a budapesti bérházak, illetve telkek jöhetnek figyelembe.

A bérházaknál a helyzet az, hogy, ha az ostrom alatt szenvedett sérülésektől, ill. az ezek helyreállításához szükséges költségektől el is tekintünk, lakbéréik kötöttek és feloldásukról legfeljebb csak ott és csak olyan mértékben lehet szó, ahol és amilyen mértékben az intézet költségére helyreállítottak. Ezeknek a száma ugyan nem jelentéktelen, komoly segítséget azonban a felértékelésnél nem jelentenek. Másrészt viszont a társadalombiztosító intézetek bérházainak feloldása a lakbér-kötöttség alól általános társadalompolitikai érdekekkel ellenkeznék.

Végeredményben tehát éppen az a tétel jön legkevésbé figyelembe, amelynek értékállandóságára a háború előtt általánosságban a leginkább számítottak. Pontosabban:

a tiszta tulajdonjog értéke automatikusan emelkedett ugyan, a hozadék maga azonban fix maradt és a felértékelés szempontjából – ha a vagyontárgyak realizálásától eltekintünk, – éppen ezért nem jöhet figyelembe.

Külön elbírálást igényel a telekingatlanok kérdése. Ezeknek a nyílt-piaci értéke és ezzel a mérlegértéke is lényegesen emelkedett. Így mód volna arra, hogy a mérlegben magasabb összeggel szerepeljenek. Ezzel azonban még nem érnénk el semmit, mert a hozadékuk hiányzik és a felértékelés szempontjából ez a lényeges.

Ebben a helyzetben két lehetőség kínálkozik: az egyik az, hogy a telekingatlanok értékénél mutatkozó emelkedést azok egy részének eladásával realizáljuk. Ennek azonban csak akkor van értelme, ha az így befolyt pénzeket más, gyümölcsöző módon tudnók kihelyezni. Ezt a módot mindenképpen érdemes, már az ország újjáépítésének szempontjából is megfontolás tárgyává tenni: az ilyen módon felszabaduló készpénz tőkéket pl. az iparnak nyújtott kölcsönök vagy részvénytárcák megvételének formájában produktív s egyszersmind az intézet részére gyümölcsöző módon lehetne kihelyezni. Az a körülmény, hogy a konzervatív tőkepolitikával való ez a szakítás bizonyos vonatkozásokban jogszabály-módosítást tenne szükségessé (ipari vagy kereskedelmi részvényekbe való vagyonkihelyezést az 1927: XXI. tc. ill. az 1928: XL. tc. ez idő szerint nem tartalmazza), ebből a szempontból irreleváns; a szükséges módosítások simán keresztülvihetők.

Ha az OTI járuléktartalékának hasonló módon kihelyezett részét, ill. a bérházak egy részének értékesítési lehetőségét is figyelembe vesszük, a kérdés politikai síkra kerül át: azáltal, hogy az így felszabaduló nem jelentéktelen készpénz tőkéket az iparba irányítjuk, lehetőleg részvénytárcák megvásárlásával módunkban áll rátenni a kezünket az ipari profit egy részére is és ezzel egyrészt automatikus felértékelést biztosítani, másrészt a további fejlődés útját előkészíteni. Az ez irányú részletek taglalása azonban túlmenne a jelentés keretein.

A másik lehetséges mód az ingatlanok hozadékának felértékelésére az volna, hogy azokat az üres telkeket, amelyek erre alkalmasak, megfelelő hitel és elsősorban a szükséges munkaerő és nyersanyag rendelkezésre bocsátásával sürgősen beépítsük. Az építési célokra nyújtott hiteleket a befolyó járulék-jövedelmekből fennakadás nélkül lehet visszafizetni. Az újonnan épített lakások bére a kötöttség alól mentes, tehát adekvát és a járadékok emelésére felhasználható hozadékot jelentene. Ezen túlmenően pedig alkalmas lenne arra, hogy a fővárosban ez idő szerint mutatkozó lakásínséget jelentősen enyhítse, ami szintén nem elhanyagolható szempont.

Kölcsönök. Ilyen címen a mérlegben szintén becslésszerű adatként 31 600 000 P szerepel. Az adat azért becslésszerű, mert az egyes ténylegesen befolyt törlesztések könyvelésszerűen még nincsenek feldolgozva. A kölcsönök 3 típusra oszlanak: a törvényhatóságok és városok részére folyósított kölcsönök összege 18 943 000 P, községeknek orvoslakás-építés céljára folyósított kölcsönök 4 796 814 P-t, végül az Ipari Munkaszervező Intézetnek adott kölcsön 9 200 000 P-t tesz.

A kölcsönök felértékelési lehetőségeinek megítélésénél nem szabad, de nem is lehet figyelmen kívül hagyni az ország újjáépítésének kérdését. Az elvi kérdés, hogy

szükséges-e a készpénz-hitelek felértékelése, már eldőlt: az ipar részére most folyósítás alatt álló, kereken 2 milliárd pengő indulási hitel egy része hivatalos állásfoglalás szerint felértékelési záradék alkalmazásával fog kiutaltatni. Ugyanezt az elvet kell az intézet által nyújtott kölcsönökre alkalmazni, sőt a háború utolsó évében folyósított kölcsönöknél a felértékelési záradékot már alkalmazták is. Nem szabad ugyanis szem elől téveszteni azt a körülményt, hogy pl. az a község, amelynek orvoslakás építésére adtunk kölcsönt, termelvényeit már a mai áron tudja értékesíteni; a felépített orvoslakás pedig mint tárgyi érték megvan. Akkor tehát, amikor a község bevételei a piaci árak emelkedésével felértékelődtek, méltánytalan és igazságtalan volna, hogy a dolgozó pénzből nekik nyújtott hiteleket névértékben és ne vásárlóértékben fizessék vissza, ill. a kamatokat csak a névértékben és nem a vásárlóértékben számított tőketartozások után fizessék. [...] Ugyanez vonatkozik a törvényhatóságoknak, ill. városoknak adott kölcsönökre is.

Az Ipari Munkaszervező Intézetnek nyújtott kölcsön felértékelésének a kérdése összefügg azoknak a vállalatoknak a rekonstrukciójával, amelyek az Ipari Munkaszervező Intézettől egy vagy más formában hitelt kaptak. Itt is azt az álláspontot kell elfogadjuk, hogy az üzem automatikus átértékelésében a hitelezőknek is részesedniük kell.

Értékpapírok. Az értékpapírok az intézet félállami, ill. közcélú jellegéből folyóan kizárólag állami, vagy székesfővárosi kibocsátású papírok, részben pedig az Országos Lakásépítési Hitelszövetkezetnek folyósított kölcsönök. Végösszegükben a mérlegben 69 366 600 P-vel, a kihelyezésekben a legnagyobb arányszámmal (34,87%) szerepelnek.

A Lakásépítési Hitelszövetkezethez kihelyezett összegeknél ugyanazt kellene megismételjük, amit az ingatlanoknál mondtunk, minthogy – lényegében véve – ingatlanokra, ill. azok építésére indirekt úton nyújtott jelzálog-kölcsönökről van szó. Itt még a lakbér megkötöttségnek lehetősége is eszik: az az alkalmazott, vagy munkás, aki családi házat épített, ma a kollektív szerződés alapján legalább is részben a mai viszonyoknak megfelelő bért kap. Jövedelme tehát, legalábbis részben felértékelődött. Csak méltányos, ha azt kérjük, hogy – jelzálog kölcsönének törlesztését a végleges rendezésig, ill. a stabilizációig felfüggesztve – tőketartozása után a kamatokat jövedelmének felértékelésével arányosan, ugyancsak felértékelve fizesse.

Az állami, ill. székesfővárosi kibocsátású kölcsönkötvényeknek a felértékelése csak részben gazdasági, jelentős részben azonban politikai kérdés. Ha csak gazdasági szempontból nézzük a dolgokat, azt kell mondjuk, hogy a székesfővárosnak és az államnak a bevételei, tehát a különböző direkt és indirekt adók, ugyanolyan mértékben és ütemben az ország, ill. ezen belül a székesfőváros gazdasági újjáépítése előrehalad. Ebből viszont az következik, hogy a tőketörlesztéseket a stabilizációig és ezzel a végleges rendezésig fel kell függeszteni; a tőketartozások kamatszolgálatát pedig, ami a járadékok felértékelése szempontjából egyedül fontos, olyan arányban felértékelve kell teljesíteni, amilyen arányban az állam, ill. a székesfőváros bevételei felértékelődnek.

Konkrétan meg kell állapítani azt, hogy a különböző kölcsönök folyósítása, ill. a különböző kibocsátású kötvények átvételének az időpontjában az államnak, ill. a

székesfővárosnak az akkor érvényben volt adónemekből, ill. üzemekből számszerűen mennyi bevétele volt. Az átvett értékpapírok kamatait olyan arányban kellene felértékelni, amilyen arányban az államnak, ill. a székesfővárosnak a tétélesen meghatározandó adókból, ill. az üzemekből származó bevétele a kölcsön felvételének, ill. az értékpapírok átvételének időpontjához képest emelkedett.

Jelentős pénzkészlete volt az intézetnek betétek formájában a különböző pénzintézeteknél, kerek számban 29 millió pengő értékben. Ezeknek a felértékelésére a most elmondottakat értelemszerűen lehet alkalmazni.

Amit most a MABI-ról elmondottunk, szó szerint érvényes az OTI-ra is: különbségek csak a számokban, de nem a lényegben vannak. A teljesség kedvéért megadjuk az OTI és a MABI öregségi ágazatának 1943. december 31-re vonatkozó vagyonállagát (az 1944. évi adatok az OTI-nál – a MABI-val szemben – még nem állnak rendelkezésre). Ezek szerint a két intézet öregségi ágazatának vagyontárgyai 1943. december 31-én a következőkben voltak kihelyezve:

Vagyontárgyak	Pengő	%
1. Pénztárhely	219 836	0,04
2. Postatakarék	3 909 583	0,52
3. Pénzügyi betétek	84 920 983	15,39
4. Ingatlanok	152 771 352	27,69
5. Ingóságok	3 345 614	0,61
6. Értékpapírok	210 674 992	38,19
7. Kölcsönök	59 111 138	10,72
8. Államkincstár tartozása (csak OTI tétel)	23 181 456	4,20
9. Adósok	5 203 619	0,94
10. Baleseti üzletágak tartozása	8 326 388	1,60
Összesen	551 664 961	100

A magyar társadalombiztosítás öregségi ágazatának vagyona 1943 végén tehát kerek számban 551,7 millió pengőt tett; 1944 végével a vagyonállag józan becslés szerint 640 és 650 millió pengő körül fog mozogni. Ennek az összegnek a valorizációjáról van szó.

Ismételjük: a valorizáció kérdését a kormány elvben már eldöntötte akkor, amikor az iparvállalatoknak megszavazott hitelt részben felértékelési záradékkal fogják folyósítani. Felértékelés tehát van. Csak igazságos, de jogos és méltányos is, ha a dolgozók saját befizetések és igényeik tekintetében ezúttal az állammal szemben lépnek fel valorizációs igényekkel.

Egy különbség azonban van, – és itt válik a kérdés megint az aránylag egyszerű gazdasági kérdésből súlyos politikai kérdéssé: a rekonstrukciós hitelek az új, demokratikusa – pontosabban: a demokrácia felé haladó – Magyarország nyújtja az egészében még kapitalista jellegű magángazdaságnak az ország újjáépítésének az érdekében.

Ez a valorizáció tehát lényegében prospektív jellegű: most adott hiteleknek későbbi valorizációjáról van szó. Ez így rendben is van, mert inflációs időkben a kapitalista azáltal jut és jutna most is nagy extraprofitához, hogy az árakat arányban kalkulálja, a béreket pedig papírban fizeti.

Az öregségi ágazat vagyonának felértékelésénél azonban, aminek a legnagyobb részével az állam tartozik, a valorizáció retrospektív jellegű: a dolgozó rétegeknek a – fasiszta rendszer alatt – befizetett filléreiből felépített járuléktartalék most történő felértékeléséről, végeredményben tehát az új demokráciának a fasiszta rendszer bűneiért való helytállásáról, – belső jóvátételről van szó.

A kérdés itt van. Fel nem vetni akkor, amikor a járadékosok helyzete napról-napra tűrhetetlenebbé válik, lehetetlen. Ha nem vetjük fel mi, most, fel fogja vetni más. Véleményünk szerint a kérdésnek felvetése feltétlen politikai szükségesség. Ha felvetjük a kérdést és jól átgondolt megoldással is jövőnk, politikai fegyvert kapunk a kezünkbe.

A gyakorlati megoldás lehetőségét az a tény adja meg, hogy az öregségi biztosításban még jó darab ideig – 20–25 évig – nem lesz szükség arra, hogy magához a járulék-tartaléktőkéhez hozzányúljunk: a fizetési kötelezettségek fedezetére a befolyt járulékok és a járuléktartalék kamatai elegendők lesznek. Minthogy pedig a járulékok lépést tartanak a bérekkel, ezért is térünk át a százalékos járulékbefizetési rendszerre, a járadékok felértékeléséhez átmenetileg elegendő, ha a kihelyezések kamatszolgáltatát értékeljük fel. Erre pedig, amint az egyes kihelyezési tételek analizálásánál rámutattunk, megvan a lehetőség.

Javaslatunk tehát konkrétan a következő:

1. Az öregségi biztosítás adósainak – ideértve az államot is – tőketörlesztési szolgáltatást fel kell függeszteni addig, amíg az árak és bérek egymással összhangba kerülnek és stabilizálásuk megtörténik. Felértékelésük akkor és csak akkor történhet meg. Addig pedig:

2. A kamatszolgáltatást olyan módon felértékelve kell teljesíteni, amilyen módon az adós bevételei a hitel igénybevételének időpontjához képest emelkedtek, illetve felértékelődtek.

A gyakorlati keresztülvitelt természetesen konkrétan ki kell dolgozni. Véleményünk szerint azonban ez a javaslat a járadékok felértékelésének kérdését természetes úton oldja meg: a felértékelés párhuzamosan megy az ország újjáépítésével. Ezen túlmenően azonban a most javasolt elgondolás alkalmas arra, hogy a gazdasági élet egyéb területeire is kiterjesztessék. A retrospektív valorizáció bevezetése, ha kell, kikényszerítése, kitűnő eszköz az infláció fékezésére és megakadályozására. [...]

A felértékelési kérdés azonban az öregségi biztosításnak csak egy és csak átmeneti kérdése. Vannak súlyosabb kérdések is. [...] Annak idején, amikor a Lex Vass II. bevezette Magyarországon a kötelező öregségi biztosítást, a jelenleg érvényben lévő 5%-os alapjárulékulcsnál magasabb járulékulcsot kellett volna megállapítani. Az a tény, hogy a járulékot mégis 5%-ban állapították meg, kerek számban 219 millió pengő

megnyitó hiányt okozott. Ennek az összegnek a fedezetét, illetve törlesztését az 1928: XL. tc. 165.§. 1. bekezdése alapján az állam vállalta oly módon, hogy az állami hozzájárulás összege az 1933–1934-es költségvetési évtől kezdve évi 4 millió pengő, amely összeg ezután 50 éven át a kezdő hozzájárulás 5%-ával emelkedik és az 1983–1984-es költségvetési évtől kezdve állandó.

Az állam ezt a kötelezettségét mindez ideig nem teljesítette. 1933-ban, amikor a törlesztésnek kezdődni kellett volna, az ország a gazdasági válságnak körülbelül a mélypontján volt. Az akkori kormány tehát felhatalmazást adott magának, hogy a törlesztést csak 1939-ben kezdje meg. 1939-ben azonban a Horthy-rendszer már nyíltan készülődött a háborúra: a pénz fegyverkezésre és nem a dolgozókkal szemben vállalt kötelezettségek teljesítésére kellett. Az eredmény: az akkori kormány újra felhatalmazta magát, hogy a törlesztést legkésőbb 1944. december 31-én kezdje meg. Minthogy pedig az elmúlt idő alatt nemcsak a törlesztés, hanem az adósság kamatszolgáltatása is elmaradt, az 1929. január 1-én 219 milliót tévő megnyitó járuléktartalék-hiány 1945. január 1-re értékelve kerekén 413 millió pengőre szaporodott.

Végeredményben tehát a magyar öregségi biztosítás szükséges járuléktartaléka 1945. január 1-én 1050 és 1060 millió pengő között volt. Ebből egy 640 és 650 millió pengő közötti összeg – mert a társadalombiztosítási költségeket a munkaadónak jogában volt a költségtételként elszámolni és így a fogyasztókra áthárítani – lényegében a dolgozó rétegek tényleges befizetéseiből eredt, míg a különbözet az állam burkolt, mert könyvszerűen nem aktivált tartozása. Ha a ténylegesen befolyt járulékokból az államnak indirekten kölcsönadott összegeket is figyelembe vesszük, ebből az összegből kerekén 647 millió pengővel az állam tartozik, még a többi magángazdaságban van kihelyezve.

Ha pedig a korhatárnak a Sztójay-kormány által rögtönzéseképpen 65 évről 60 évre történt leszállítását is figyelembe vesszük, ami egyébként a munkásságnak régi követelése volt, akkor a járuléktartalék szükséglet hozzávetőlegesen már cca. 500 millió pengővel emelkedik. És ezek az összegek még csak névértéket jelentenek.

Ha ezekhez a tényekhez hozzávesszük a felértékelés kérdését, hozzávesszük azt, hogy az öregségi biztosítás szolgáltatásai még békenívón is szemérmetlenül kevesek voltak, hozzávesszük azt is, hogy a parasztság egyelőre csak papíron, a nem alkalmazotti viszonyban dolgozók széles rétegei pedig ma sincsenek biztosítva, hozzávesszük azt a tényt, hogy a magyar társadalombiztosítási törvények egészükben és részleteikben a legnagyobb mértékben antiszociálisak, eljutunk ahhoz a konklúzióhoz, amivel az analízist kezdtük: az öregségi biztosítás csődben van. Csődben van financiálisan és szociálpolitikai szempontból egyaránt.